

שעורים מברכים עליו שהכל ולבסוף פשיטא דמברך בונ"ר להדיא מבלי שום פקפוק, כן יהיה הדין גם בשמרי היין שמברכין עליו בתחילה שהכל ולבסוף שיברכו עליו בונ"ר, ולא נופל הוא מחבריו בדבר הזה. ואע"ג שיהיו היינות חזקים ורמו שלש ואפיק ארבע דין מעלייא הוא וברכתו שפיר היא לפניו בפה"ג ולאחריו ברכה מעין ג, מ"מ ברכת שהכל בתחילה וברכת בונ"ר לאחריו פוטרנו. וטוב לעשות כן [לכתחילה] בכל יינות שיהיו [לכתחילה] כדי שלא נבוא לברך לבטלה במקומות שאין היין שלהם חזק כה"ג אם נברך עליו בפה"ג וברכת מעין ג.

כלל העולה, שמצאנו אילן גדול לישען עליו אדבר הוה, שסובר הרב ז"ל שברכת בונ"ר פוטר מעין ג². אמנם להיות שהתוס' נסתפקו בזה, אין לעשות כן להדיא לברך בקום עשה בנ"ר במקום שיש ספק בדבר. אבל אם כבר אכל או אם שחכ ובירך בנ"ר במקום שטעון ברכה מעין ג, פשיטא דמהני ונפיק ביה י"ח ומברך בנ"ר, כי כדאי הוא הרב אלפסי לסמוך עליו בשעת הדחק וכאשר העלה בספר הכנסת [הגדולה], ודכותיה ולא מטעמיה. והנלע"ד כתבתי.

אבל במקומות אחרים שאין היינות חזקים כה"ג, אפי' רמא תלתא ואפיק ארבעה לא דיינינן ליה חמרא ולא מברכין עליו בפה"ג, ואפשר שמפני זה לא פירש הרב אלפסי (כדי שלא יצטרך לחלק) הדבר וכתב סתם אין הלכה כאחרים, עכ"ל. וכונת דברי ר' יונה שהרב אלפסי [כדי] שלא יצטרך לחלק בין יין חזק לשאינו חזק, ויהיה הדבר תלוי בשיעורים וכל מקום ומקום ישתנה נוסח ברכה זו החזק יינו הרפה, לפיכך סתם הדבר וכתב שאין הלכה כאחרים, לפי שאין הפסד בפסק זה, שאפי' במקומות שיהיה יין שלהם חזק והיה ראוי שיברכו על השמרים בפה"ג, מ"מ השתא מיהא שמברך ברכת שהכל שפיר דמי ויוצא בה י"ח. ולכן לא רצה לבאר מה שאמרו בגמ' על זה כד יהיב תלתא ואפיק ארבעה כדי שלא נבוא לכלל טעות לברך בפה"ג במקומות שאין היין שלהם חזק כ"כ. והשתא אם איתא דיש הפסד בדבר לענין ברכה שלאחריו, שבדבר שמסתפקין בו אם בירך בונ"ר דלא יצא שאין ברכה זו כוללת כברכת שהכל, הרי לא תיקן לנו ונתן לפנינו מכשולים, דמסתמא מדצירפן והביא הברייתא הזאת כצורתה שכוללת דין שחר תמרים ודין שחר שעורים ודין שמרי יין משמע שדינם שוה וקצב אחד לכולהנה, כשם שבשחר תמרים ובשחר

טז. בענין ברכה אחרונה אחרי משקה הקהו"ה, כיון דאין שותין כשיעור חיוב ברכה תוך כדי שיעור רביעית.

מרבין חיים אלפנדרי

ולעד"ן דיש לדחות זה, דהנה [בעל תרומת הדשן] אשר מנהג מקומו דקבעו הלכה כה"ג ולכך לא עלה הדבר בספק אי הלכה כה"ג או לא, דאין הלכה כה"ג ודאי נגד כל חכמי ישראל החולקים עליו, מ"מ הם נהגו כותיה, וזה מבואר מתוך דבריו שכתב שם: ואע"ג דבודאי שחכ נהגין כה"ג כו' מ"מ אע"ג דלא נהגין כאשירי כו' אלא כה"ג כו', ואי ס"ל דהלכה כה"ג מה לו ולמנהג היל"ל כיון דהלכה כה"ג, אלא ודאי דאי מטעם הלכה ודאי אין לפסוק כה"ג, ואין לעלות בספק כיון שכל חכמי ישראל חולקין עליו, אלא מטעם מנהג שכבר נהגו כן, לכך הוכרח לצדד טעמים אלו ולא באופן אחר.

עוד יש להביא ע"ז ממ"ש הרא"ש בפרק (שלשה שאכלו) [כיצד מברכין] (ברכות ו טז) והטור בס"י ר"י שיש להסתפק אם ברכת בנ"ר צריכה שיעור או לא. והנה לענין ברכה אחרונה של יין נסתפקו התוס' (ברכות לט. ד"ה בצר) אם הוא על כזית או דוקא רביעית, ואי ספק ספיקא בברכות מברכין כדאמרן, א"כ על כזית בבוא נפשות ליברך מטעם ספק ספיקא, ספק אם צריכה שיעור אם לא, ואת"ל צריכה דילמא דשיעור ברכה אחרונה של יין דהוא כזית וכו'. ועוד אמאי לא כתב הרא"ש והטור דהררי טוב ליוהר שלא ישתה אלא פחות מכזית או רביעית של מים כו', כמ"ש גבי דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר או ענב

רבים שתו בכלי מחזיק רביעית ממשקה ישראל הנקרא קהו"ה ואין מברכין עליו בסוף. ויש לדון עליו להחמיר מטעם דאיכא ספיקא דילמא לא בעינן רביעית לברכת בונ"ר, וכמו שנסתפקו התוס' (ברכות לט. ד"ה בצר) והביאו הטור (א"ח סי' ר"ה) [ר"י]. ואת"ל בעינן רביעית דילמא שתה רביעית בכדי אכילת פרס ומצטרף כאכילה לדעת הראב"ד כמ"ש הטור, לדעת הראב"ד צירוף שתיה בכדי אכילת פרס כדכתבו המפרשים לענין יוה"כ, א"כ בחד ספיקא יש לחייב ברכה. ויש לפשוט לכאורה (אמ"ש) [לפי מה שכתב] (הבה"ת) [התרומת הדשן] סי' ל"ז על מי שספק בידו אם מנה עומר לילה א' או לא, דיספור בשאר הלילות בברכה אף לדעת הבה"ג דספירה בזמן הזה דאורייתא, וכמו ספיקא אם אמר אמת ויצייב כו', וכיון שכן מצוה לספור מתוך הספק, ואע"ג דהאשירי וזולתם ס"ל דהוי דרבנן, הא הנהו ס"ל דכל לילה מצוה בפני עצמה, ומה לן להכניס עצמנו נגד סברת הרמב"ם דס"ל דכל מצוה אפי' שעיקרה מדאורייתא ברכה ידיה מדרבנן ומספק (ו) אין מברכין, לימא ספק אי הלכה כה"ג או כתוס' החולקים ואומרים דאפי' ודאי לא מנה חזור ומונה בלילה שלאחריו בברכה, ואת"ל דהלכה כבה"ג ו"ל, דילמא בספק מנה מודה.

2. הנה הב"י כתב על דברי ר' יונה שנראים הדברים, ובכ"ז בשו"ע בס"י ר"ד ס"ה כתב שנראה שמשערים בשיעור שמוציא יין שבאותו מקום. ומשמע שהבין בר' יונה שהרי"ף סתם כיון שהשיעור של רמא תלתא נפק ד' לא מוחלט, ולא נחת הרי"ף לכתוב שיעורים וחילוקים שלא נאמרו בגמרא.

והלא יש ספק ספיקא להחמיר, דילמא מטעם שבת דחמירא אבל יו"ט דקיל ואתי לזלוולי כלל לא, או דילמא מטעם הפסד ממון הקילו, ואף אם הקילו מטעם הפסד ממון, דילמא דומיא כדאמון והיינו ד' כו' ותו לא, ומדפסקו אפי' טובא, משמע דכיון דהוי ספיקא דרבנן עבדינן לקולא ככל ספיקא דרבנן לקולא. אלא דאף גמ' לזו יש לדחות, דסברת ר' יוחנן נדחית מכל וכל, דאין לדמות יו"ט לשבת בהאי, דהתם היינו טעמא מפני ביטול בית המדרש אבל הכא לא, ומההיא דשבת לאו פירכא ולא סיעתא, דכיון דאין לדמותו לשבת, איכא למימר אפי' חדא גמ' לא, או דילמא כיון דאיכא הפסד ממון אפי' טובא, וליכא אלא חד ספיקא ואזלינן לקולא, ולפיכך פסקו אפי' הרבה קופות עכ"ל א"מ ז"ל, באופן שהדבר לענ"ד בספק דדברי הרב בעל כנה"ג פשיט לה להאי דשהיות מצטרפות (יש) [ע"ש].

והן קדם בהיותי בקושטא יע"א העיר רבתי עם, הביאו ראיה לשהיות מצטרפות ממ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' אבות הטומאות (ח יב) גבי תינוק יונק לענין טומאה כו', ובבואי פה ארץ מצרים הנה שמענוה משמיה דהרב מהר"ם גלאנטי ז"ל.

איך שיהיה בספק ספיקא דברכות אם מברכים על הספק אכתי לדידי ספוקי מספקא. ולא שייך לזה מה שאמר הרב מהרימ"ט בטויו"ד סי' ל"ב גבי ספיקא דאורייתא לחומרא כמבואר למעיין שם בדבריו ז"ל. עד פה אבוא ולא אוסיף כי דלותי מאד מרוב הטרדות, מטפס ועולה, ומר ניהו רבה באור תורתו, יאיר אלינו אני הוא הנאמן בבריתו, וקיים באהבתו, מבקש לימודו באשר ה' אתו. קטינא כרוך העדרו קודם מהותו, שועל בן ארי, חיים בכמה"ר יצחק אלפאנדרי ז"ל.

המשנה

יז. תשובת רבינו המחבר לרבינו חיים אלפאנדרי בענין הנזכר¹.

אכילת פרס מצטרף כאכילה לדעת הראב"ד כמ"ש הטור בסי' (ר"ה) [תרי"ב], דלדעת הראב"ד [צירוף שתי] בכדי אכילת פרס כדכתבו המפרשים לענין יוה"כ, א"כ בחד מהני ספיקי יש לחייבו ברכה, עכ"ל מעכ"ת. (דלדעת הראב"ד בכדי אכילת פרס כדכתבו המפרשים)². ושפיר ידענא דלאו לגמרי צריך, ולא לסברין צריך, אכן לעשות רצונו חפצתי והוא פקד עלי לשנות פרק זה, על כן באתי לגלות דעתי, כי כל מילי דרבנן אסמכיהו אלאו דלא תסור.

כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' מאכלות אסורות דין ח'–י"א [ז"ל]: האוכל כשעורה או כחרדל מאחד ממאכלות האסורין ושהה מעט וחזר ואכל כחרדל, וכן עד שהשלים כזית בין בשוגג בין במזיד, אם שהה מתחילה ועד סוף כדי אכילת ג' ביצים יצטרף

כו'. אלא שאני מסתפק מעיקרא, דדילמא כשכתב הרא"ש דברכת בנ"ר א"צ שיעור, היינו אפי' פחות מכזית, דהיינו מה שהוא, דכזית שיעור מיקרי, כמ"ש גבי יין אם שיעורו כזית כו', וכשכתב כאן דא"צ שיעור אפשר דהיינו אפי' על פחות מכזית. אלא שאני חוכך בזה דלהרא"ש בפרק (שלשה שאכלו) [כיצד מברכין] כפי לשונו שם משמע דאחרי יש להסתפק אם בנ"ר צריכה שיעור כו', לאו מילתא דידיה היא, אלא בשם אומרו וליה לא ס"ל. ויש להכריח כן שהרי נדחה ההיא דר' צדוק יע"ש, וכשהביא דברי ר"י שכתב דאם אכל פחות מכזית משבעה המינין דמברך בנ"ר דחה דבריו מההיא דר' צדוק דלא בירך אחריו כלל, דאילו בירך היה הספר כותבו ומבארו, והוא עצמו אמר לעיל דאפשר דר' צדוק בירך בנ"ר כו', והיאך נתקיימו דבריו הללו. ויש לפרשם בדוחק. אבל האמת יורה דרכו דההיא י"ש להסתפק אינם דברי הרא"ש כי אם דברי התוס', ולהרא"ש ס"ל דצריך שיעור רביעית או כזית, ולכך לא כתב דמברכין על כזית דליכא אלא חד ספק. ודוק.

עוד נראה להביא ממה שפסקו הרי"ף והרמב"ם (ע"י ב"י או"ח תקנא ד"ה ואפילו) דמשילין פירות דרך ארובה ביו"ט ואפי' טובא, ואמאי והא בגמ' (ביצה לה:) אמרינן: עד כמה כאותה ששינו משילין אפי' ג' כו' קופות של תבן ושל תבואה כו', ודילמא דהתם שאני מפני ביטול בית המדרש אבל הכא לא, א"נ התם שבת דחמירא לא אתו לזלוולי, אבל יו"ט דאתו לזלוולי אפי' כלל כלל לא, א"נ לאידך גיסא התם היינו טעמא דליכא הפסד ממון, אבל הכא דאיכא הפסד ממון אפילו טובא גמ'. והשתא היה להם לפסוק כדכתבו התוס' והרא"ש (ביצה ה א) והטור (או"ח תקנא) דמשילין ד' וה' קופות דומיא דשבת, אבל טובא אמאי,

כרכא דכולא ביה, עפיה שפיר ואגביה שגיא דכולא תלמודא וספרי דבי רב מנחן ליה בכסתיה, ומחדדן שמעתתיה, ותנן בבבירא כותיה, הוא האלקים האדירים סיני ועוקר הרים, החכם השלם בנן של קדושים כמה"ר חיים אלפאנדרי נר"ו, חיים ארוכים ומתוקנים יוסיפו לו בשמחה ובטוב לבב מרב כל, על התורה ועל העבודה ועל כל שכיות החמדה, אכיר.

עתה באתי לחוות דעי, דבדיק לן מר בשאלתא יקירתא וטמירתא דשדר לן מר, שכתב וז"ל: רבים שתו בכלי מחזיק רביעית ממשקה ישראל הנקרא קה"ה ואין מברכין עליו בסוף, ויש לדון עליו להחמיר מדין וטעם דאיכא ספיקא דילמא לא בעינן רביעית לברכת בנ"ר, וכמו שנסתפקו התוס' והביאו הטור (או"ח) בסי' (ר"ה) [ר"י], ואת"ל דבעינן רביעית, דילמא שתה רביעית בכדי

1. תשובה זו, נדפסה רק בחלקה במהדורות קודמות. ומצאנוה שנדפסה בשלמות בשו"ת זרע אברהם לרבי אברהם יצחקי זלה"ה, ח"א סימן ב. והגהנוה והצגנוה כאן במקומה הראוי לה. ועוד עיין במדור "לקט תשובות" טו"ט בנידון ביו רבינו לרבי אברהם יצחקי זלה"ה. 2. המילים המוסגרות מיותרות.

ולעד"ג להביא ראיה דכל דאורחיה בהכי אע"ג דקא משתהי טובא שפיר הוי דרך הנאתו לחייב עליו. דתנן בפ"ג דכריתות (יב:): כמה ישהה באוכלין, כאילו אוכל קליות דברי ר"מ, וחכ"א עד שישהה מתחילה ועד סוף כדי אכילת פרס, ע"כ. ומסקינן בגמ' דר"מ לחומרא, וס"ל דאפי' אם שהה זמן מרובה, כיון שבשיהוי שעשה הוי כעין אוכל קליות, שמשערין כאילו נתפרד האוכל לפירורין דקים כקליות ואוכלן אחת אחת שמאריך ומשתהה בזה זמן מרובה, מ"מ מיחייב באכילה זו. ונראה דע"כ לא פליגי חכמים על ר"מ אלא בשאר אוכלין שאין דרך לשהות באכילתן כשהיית אכילת הקליות, אבל אם אכל הקליות של ערלה, אפילו שמשתהה טובא משיעור א"פ, בהא חכמים נמי מודו דמיחייב על אכילה זו כיון שכך היא אכילתם של קליות וכך היא דרך הנאתם לאוכלן אחת אחת. ואעפ"י שהם אוכלין הרבה קליות בבת אחת, מ"מ כיון דאי אכיל נמי חזא חזא הוי שפיר דרך הנאתם לאוכלן, שפיר מיחייב, ומצטרף השיעור אפי' בשהיה גדולה, וכ"ש כד אורחיהו דקליות הוי דרך הנאתם לאוכלן בשהיה מרובה, כגון זרע האבטיחים שקולין אותם וכוססין ואוכלין אותם אחת לאחת, דשפיר מיחייב עליהו אי הוו כלאים בכרם.

כללן של דברים נלע"ד, דע"כ לא נאמרו שיעור שהיית א"פ ושיעור שתיית רביעית, אלא דוקא ברובא דמאכלות וברובא דמשקין, שדרכן שלא להשתהות באכילתן ושתייתן. אבל הכוסס פלפלין רטובין ביוה"כ ומשתהה טובא לאכול שיעור ככותבת, וכן בשאר איסורין שדרך אותם אוכלין ומשקין להשתהות באכילתם ושתייתן ונהנה כדעבדי אינשי, שפיר מיחייב עליהן אפי' שנשתהה בהן ביותר מא"פ. וכיון דקא חשבינן לאכילה כי האי ולשתיה כי האי דחשיבא אכילה ושתיה כדרך הנאתם, ממילא שמעינן לנ"ד לענין חיוב ברכה אחרונה, דשפיר מיחייב לברך עליה ברכה אחרונה כששתה ממנה כשיעור, והמיקל לא הפסיד. הנלע"ד כתבתי.

שוב ראיתי בני עליה והנם מביאין ראיה לומר שכל שמשתהה בשתיה ביותר מכדי א"פ, אע"ג דאורחיה דההוא משקה הכי הוי, דלא מצטרפת ההיא שתיה, שכתב הרמב"ם ז"ל בספ"ח מהל' שאר אבות הטומאה (ה"ב) וז"ל: אשה שהיא ראשון לטומאה (ומשקה) [ומניקה] את בנה, [הרי] הבן טהור, ולא גזרו עליו טומאה, שאפי' תאמר שינק רביעית, אפשר שיש מתחילה ועד סוף יותר מכדי א"פ שהרי אינו יונק בבת אחת, ע"כ. הרי דמשמע מכאן דאפי' ביניקה שיונק התינוק כדרכו דבעינן שלא תהיה שהיה יותר מכדי א"פ. ולע"ד אין מכאן ראיה. ונקדים תחילה דברי הרב כסף משנה שכתב בפ"ד מהל' מאכלות אסורות (ה"ח) וז"ל: ומ"ש רבינו וכן השוה רביעית וכו' יש לתמוה על רבינו, שהרי בברייתא אמרו דשיעור צירוף משקין הוי נמי בכדי א"פ, ובפ"ב משביתת עשור כתב רבינו בשוה ביוה"כ ששיעור המשקין ברביעית, וכתב ה"ה שכן כתוב בתוספתא וה"ה לכל איסורין שבתורה, וההיא דכריתות לא נאמרה אלא לענין לפסול

הכל (שהרי) [והרי] הוא חייב כרת או קרבן או מלקות כמו שאכל כזית בבת אחת, ואם שהה יותר מזה מתחילה ועד סוף, אע"פ שלא שהה ביניהם אלא אכל כחרדל אחר כחרדל, הואיל ולא השלים כזית אלא ביותר מכדי אכילת פרס אינם מצטרפין ופטור, וכן השוה רביעית של סתם יינם מעט מעט, או שהמחה את החמץ בפסח או את החלב וגמעו מעט מעט, או ששתה מן הדם [מעט מעט], אם שהה מתחילה ועד סוף כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לא אינם מצטרפין, כל האוכלין האסורים אינו חייב עליהם עד שיאכל אותם דרך הנאתן כו', כיצד הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו כו' הרי זה פטור, עכ"ל.

והנה שיטת הרמב"ם דשיעור צירוף שתיית רביעית לא הוי בכדי אכילת פרס אלא בכדי שתיית רביעית בלבד. ומה שקשה הרבה בזה, הוא כיון דשיעורא הוי רביעית היאך ניתן בו שיעור לשהייתו בכדי שתיית רביעית. והרב (המגיד) [לחם משנה] בפ"ב מהל' שביתת עשור (ה"ד) יישב בדוחק כגון ששתה, מהרה ופסק ואח"כ שתה, דאנו משערין אם יש מתחילת השתיה עד סופה כשיעור שתיית רביעית בריוח [כדרך שבני אדם שותים, ע"כ]. והנה אפי' דשיעור האכילה מופלג הרבה משיעור השתיה, שאכילה שיעורה בכזית ורביעית השתיה יש בה כמה וזיתים, מ"מ אם המחה את המאכל ונעשה משקה, מקילינן ביה טובא שלא לחייב עליו אלא כשיעור רביעית. ומלבד זה עוד נקל בו למעט זמן צירופו שלא לצרפו בכדי שתיית אכילת פרס, אלא בכדי שתיית רביעית בלבד, (מ"מ) כיון שעתה (ש)האוכל הוא מחוי אולינן בתר השתא, ואמרינן דה"ג הוי אורחיה וזו היא דרך הנאתו, אע"פ שעיקרו עושין [אותו] לאוכל ולא למשקה.

ולענין יוה"כ דבעינן שיעור גדול יותר מכזית ליתובי דעתיה, אמרינן בגמ' (יומא פ:) שאם אכל בשר במלח מצטרף המלח להשלים שיעור עם הבשר. וכיון שמצאנו דכל מיד דאכילה ושתיה אי נהנה ממנו כדרך הנאתו שפיר דמי, יש לנו לומר שאם המחה החלב ועדיין הוא חם וגמעו מעט מעט כדי שלא ישרף גרונו, אפי' שמשתהה בזה זמן מרובה, שפיר מיחייב אפי' לדעתו של הרמב"ם שמיקל למעט בצירוף רביעית דשתיה. וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל מבבא בתרא שכתבנו לעיל, שפוטור כשגמעו לחלב חם עד שנכוה גרונו ממנו, דמשמע דמפני כויית הגרון בלבד הוא דפטור, דאם איתא דאם לא נכוה גרונו רק שגמעו מעט מעט [דפטור מפני שנשתהה הלא טפי חידושא הו"ל להודיענו דין זה, ומכ"ש הוי כשנכוה מחמת חומו דפטור, א"כ משמע שפיר דאם גמעו מעט מעט] ³ כשהוא חם אע"פ דמפסיק [טובא] בשתייתו, שפיר הו"ל דנהנה כדרך הנאתו.

ולעד"ג להביא ראיה דכל דאורחיה בהכי אע"ג דקמשתהי טובא שפיר הוי דרך הנאתו לחייב עליו דתנן בפ"ג דכריתות (ע"כ נמצא ⁴).

3. כל המילים המוסגרות נשמטו בדפוס ראשון, והעתקנום משו"ת זרע אברהם. 4. ע"י לעיל הערה 1.

הגהות

את הגויה, שהחמירו בה יותר מבאיסורין מפני שהיא מדבריהם, עכ"ל. וכפי זה יצא לנו תירוץ שאמרו חכמים שיעור השתיה בכל המשקין, ולא רצו לחלק ולהחמיר במשקין שדרכן להשתות בשתייתן כדי להשוות מדותיהם, וכאן שעיקר טומאה זו אינה אלא מדבריהם, הם אמרו והם אמרו.

וקושטא דמילתא אומר אני, דאדרבה מדברי הרמב"ם הללו יש ראייה לדברינו. וזה כשנדייק שמצינו להרמב"ם ז"ל שהוסיף דברים על הש"ס, דבפ"ג דכריתות (ו"ג ע"א) איתא לדין זה וז"ל: אמר רבא היינו טעמא (דהוא) [דבנה] טהור, דספק ינק כשיעור ספק לא ינק, ואת"ל ינק ספק ינקו בכדי א"פ ספק ינקו ביותר מכדי א"פ, ע"כ. והנה הרמב"ם כשהעתיק לשון זה

יח. בענין הדם שתיבלו ובסמו בבשמים שברכתם מיני בשמים איך לברך על ההדס.

ונראה דהיינו טעמיהו דתוס' שכתבו ז"ל: האי מאן דמורח אתרוגא וחבושא מברך כו', ודוקא כשמריח בהם, אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה, עכ"ל. והטור (או"ח) בס' רי"ו כתב כן משמע וז"ל: אבל אם אכלו ולא נתכוין להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח אינו מברך, עכ"ל. ודין זה יוצא להם מדקדוק התלמוד כמ"ש.

נמצינו למדין לג"ד דכיון שאין מתכווין להריח בתיבולין הללו שעושין להדס, אלא מתכווין להריח בעיקר עצמו של ההדס, שאין לו לברך על שאר תיבולין רק מברך על ההדס בלבד, אע"ג דקמתהני גם מריח שאר תיבולין.

עוד יש לדון כן ממקום אחר. שכתב לקמן בס' רי"ו וז"ל: מוגמר שמגמרין בו הכלים אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים, ע"כ. וכפי זה גידון דידן לא עדיף מהך דמוגמר, שהרי המוגמר כשמגמרין אותו הוא מוציא ריח טוב ויש בו הנאה יתירה, מ"מ כיון דלא מכווני באותה שעה לעיקר ריחו אלא שיתן ריח טוב בכלים, לכן אמרו שאין מברכין על אותו מוגמר. ואם כן גידון דידן איכא למימר כיון דלא מכווני להריח בריח תיבולין הללו ולא עבדי אלא לתקן ולבסס ריחו של הדס, א"כ אין לברך עליהם, דהוי דומיא דמוגמר דכלים שאין מברכין עליו כיון דאינו אלא להוליד ריח טוב בכלים¹.

וראיתי בתשובות רבינו הגדול הרדב"ז ח"ב סי' רט"ו במקוצרות שכתב לברך על הדס זה בורא מיני בשמים בשביל תיבול שמשמים בו. וראיתי דבריו שהם כהלכתא בלא טעמא, ולא הביא ראייה לדבריו כלל. ולעניות דעתי מה שכתבתי הוא הנכון ע"כ.

מנהגן של ישראל תורה היא, שנהגו לברך ברכת הבשמים שבמילה על ההדס, אי משום שהצדיקים נקראין הדסין כדאמרי' בפרק חלק (סנהדרין) דף צ"ג ע"א) על פסוק והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, וא"נ משום דהדס מתעביד ביה מצוה דענף עץ עבות שבלולב, וכיון שבמינו מתעביד מצוה בלולב ראוי הוא ג"כ לשיברכו עליו ברכת הבשמים שבמילה. ולכן גם במוצ"ש נהגו לברך על ההדס מטעם זה כאשר כתבו הפוסקים.

והנה כיון שיש חשיבות להדס, א"כ כשמתבלין לו מיני בשמים אחרים, כמו שנוהגין במצרים שמתבלין ההדס של המילה בכמה מיני בשמים שחוקים, מהם שברכתן 'בורא מיני בשמים' ומהן שברכתן 'הנותן ריח טוב בפירות' כגון קלאו"ו וקאגיל"ה, אע"פ שריח תיבולים הללו נודף, אין ראוי לברך על ההדס הזה רק ברכה המיוחדת להדס בלבד 'בורא עצי בשמים', כיון שההדס הוא החשוב בענין זה, וכל כונתם כשמריחין בהדס זה אינה אלא לריח עצמו של הדס כיון שיש לו חשיבות גדול, ושאר בשמים שמתבלין אליו בטלי גביה.

ויש ראייה לזה דאמרינן בפרק כיצד מברכין (טרטות) דף מ"ג ריש ע"ב: אמר מר זוטרא האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות, ע"כ. ואיכא למידק דהוה ליה למימר 'על אתרוגא וחבושא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות', כמו שכן אמר בשאר דברים 'האי סימלק מברכים עילויה בורא עצי בשמים', 'הגי חילפי דימא מברך עליה בורא עצי בשמים', וא"כ אמאי קפיד באתרוגא וחבושא לומר ענינו של ריח דקאמר 'האי מאן דמורח כו'". אלא שכונת התלמוד להודיענו דאי נקוט בידיה אתרוגא וחבושא ולא קמכוין לריחיהו, כגון שנוטל בידו לאכול, אע"ג דקא מתהני בריחו אגב הכי, מ"מ כיון שאינו מכוין להנאת הריח אינו מברך על ריח זה.

1. ולכאורה עדיין יש לחלק דאין ראייה ממוגמר, דהתם כיון שכונתו לגמר את הכלים נמצא שכעת אינו עשוי להריח, ודומה קצת להיחא דבשמים של בית הכסא, (אע"ג דאין דומה לגמרי דהתם בבשמים דבית הכסא אינו אלא להעביר וזהו לא כן הכא סופו להריחו מהכלים ומהבגדים), לא כן בג"ד גם אם עשאוהו לבסס ס"ס כונתו שיריח את ההדס יחד עם תיבולין שתיבלו בו, ונמצא שכונתו להריחו, לא כן במוגמר שכונתו כעת לתקן בגדים ולא להריח.